Дневникова Недељна Култура

Недеља, 26. мај 2024. број 30

ПРИЧА „ДНЕВНИКА"

Добровољни даваоци

Александар Гаталица

Бањски оркестар ни изблиза није била аматерска филхармонија. Оркестар никад није наступао у великом бањском парку, одевен у униформе немачких гренадира из XIX века; музичари никад нису наступали на терасама чувених хотела који су прославили бању; међу члановима оркестра није било болесника који су се у бањи лечили...

Чувена бања налазила се у Немачкој, а то је значило да је бањски оркестар немачка филхармонија састављена од музичара који као икари пред сваки наступ лепе своја крила воском и свирају као да им је последњи пут и то све зато што се на челу бањског оркестра налазио један тужни човек, избеглица из Румуније, маестро Василије Петреску.

Петреску је био нарочита музичка личност. Одрастао је и стасао у Клужу, да би га музички путеви одвели све до престонице Букурешта и Филхармоније „Жорж Енеску". За време владавине Чаушескуа, тајна служба Секуритате га је прогонила и из тог времена остао му је печат прве болести – мучне епилепсије.

Када је дошло до пада Чаушескуа, Василију се нису отворила сва врата. Супротно: готово сва су пред њим почела да се затварају. После прве болести посетила га је и друга: схизофренија која му је долазила корацима параноје која му је шапутала да је и даље праћен, да је одређен за одстрањивање, па чак и да су га нове демократске власти уписале на спискове за мрачне опите на људима.

Василије зато у једној ноћи без звезда бежи на Запад, кроз неку шуму црноборица улазећи све дубље у неосветљену Европу као болесни свитац који најлепше светли множином својих музичких идеја. У немачку бању најпре долази као пацијент. Неко је открио да је музичар. Први обоиста бањског оркестра казао је неком да се у сумпорном базену купа велики румунски диригент... Понудили су му да наступи са бањским оркестром. Помало из сажаљења. Помало због типично немачке гриже савести која сваком Немцу диктира обавезу да помогне због сећања на мрачне злочине које је његов национ починио у последњем великом рату.

Понуда за један наступ претвориће се у доживотну љубав. Тај први наступ нико неће заборавити. На програму су биле две Хајднове симфоније и једна Бетовенова. Све три симфоније имале су неформални програм: о филозофима, о музичким одјецима, о сатовима, о птичијем поју и Пану који предводи биколична бића, али тужни човек за пултом све ове теме преобразио је у тако животне и драматичне приповести, доделивши сваком члану оркестра драмско-мизичку улогу која је преобразила његово свирање.

Чуло се током тих првих проба много нетачних немачких речи; било је, међутим, много смеха и покушаја да се сазида Вавилонска кула, и када је концерт завршен бањски оркестар знао је да је пронашао свог музичког диригента. Следећа симфонијска сезона била је облежена само наступима Василија Петрескуа, а оркестар под његовом управом није постао само бољи од велике и по много чему арогантне филхармонијске сабраће из суседних велеграда, већ је стасао као велика породица.

Срећа је, међутим, ишчезла у једном дану у којем се сазнало да је падом с мотора погинуо први обоиста и да је вољени диригент бањског оркестра неизлечиво болестан од треће болести. Воља судбине брзо је ујединила једну смрт и један живот који виси о концу. Сазнало се да маестро Петреску има фаталну опструкцију плућа, али срећом и то да су плућа погинулог првог обоисте подударна с диригентовим и могу да му буду пресађена.

Операција је трајала девет сати. Сви концерти бањског оркестра су одложени до опоравка музичког директора. Када се Петреску вратио на пробе било је суза и нових очаравајућих музичких приповести. Како је једна бањска филхармонија могла досегнути такве висине музицирања? Музичари су се смешкали, али своју тајну нису мислили да одају било коме, уверени да их сада чекају повољни ветрови на отвореном мору и мирна лука у коју ће упловити након сваког наступа.

Али није било тако.

Диригент је оболео од четврте болести: бубрежне инсифицијенције. Сада ни код једног члана бањског оркестра није било дилеме. Пет музичара имало је бубрег подударан с диригентовим. Када су мислили да вуку крађу сламчицу, пруће је покршила пиколо флаутисткиња реквши да је најмлађа међу подударним донорима бубрега, те да ће њен орган најдуже трајати у телу омиљеног диригента.

Тако се маестро Петреску поново нашао за пултом своје вољене бањске филхармоније, као свитац који се чудом избавио из паукове мреже. Али не задуго: пета болест показаће се фаталном. Диригент је овог пута оболео од акутне лимфоцитне леукемије. Није било речи о томе да ли ће свих 87 музичара банског оркестра стати у ред и дати на преглед своју коштану срж. Нико није имао подударну, али је један контрабасиста имао делимично подударну срж и одмах је почео да се припрема за операцију.

Постоперативни ток прошао је добро. Василије Петреску чак се вратио и на два последња концерта отпевао најлепше лабудове песме, а онда му је бивало све лошије. Умро је у бањи, окружен својим музичарима који су га до последњег дана бодрили крај смртног узглавља.

После смрти суморног човека из Румуније, један од најзначајнијих оркестара Немачке престао је да постоји. Музичари бањског оркестра – њих 87 – гласали су и без иједног гласа против одлучили да распусте свој музички састав.

Неки од њих касније су се појављивали на матине-концертима у великом бањском парку, одевени у униформе немачких гренадира из ХИХ века; други су направили мале камерне саставе који су наступали на терасама чувених хотела који су прославили бању; није било ни мало оних међу некадашњим члановима оркестра који су се појављивали у ликовима болесника који се у бањи лече...

ИНТЕРВЈУ: ВИДА ДАВИДОВИЋ, КЊИЖЕВНИЦА

Ја сам заљубљеница у позориште

У такмичарском програму 69. Стеријиног позорја сутра, 27. маја, на сцени „Пера Добриновић" биће изведена драма Виде Давидовић „Мали ратови и кабине Заре" у режији Ивице Буљана и продукција Народног позоришта Републике Српске из Бањалуке . Управо је комад „Мали ратови..." донео младој драмској списатељица, рођеној у Источном Сарајеву, пре две године награду Стеријиног позорја за оригинални домаћи драмски текст . Вида Давидовић је ауторка и драма „Прославе", „Црна овца", те „Бруклин и мачке у контејнерима" - која је недавно постављена на сцени Регионалног позоришта у Новом Пазару.

Фото: приватна архива

● Анализирајући положај савременог домаћег драмског текста у оквиру наше позоришне продукције, Светислав Јованов је упозорио да је „током протеклих неколико сезона уочљива његова постепена, али истрајна маргинализација"?

– Маргинализација дефинитивно постоји, то је једино извесно. Већ увелико етаблирани уметници често раде већ увелико етаблиране, или етаблирано-покојне писце, ваљда са неком дозом усхићености чињеницом да ће заједно бити још етаблиранији. Ту су у игри људске сујете и комплексни међуљудски односи, односи зависности и односи љубави, пријатељства и партнерства, дуговања и пробоја ка врху врхова (који је никад до краја достижан врх) и свега је ту, заправо, превише да би се дала пука шанса која је осуђена на успех или пропаст: педесет-педесет. Да ли има до савременог драмског писца? Можда, али не постоји писац без продукције, нити постоји продукција мимо идеологије. У извесном смислу, и ови устаљени, конвенционално буржоаски односи битника на сцени су производ идеолошке грамзивости, неке врсте акумулације капитала. Не мислим да је кривица појединачна. Мислим да живимо у таквом историјском тренутку, који је изразито незахвалан за моју генерацију, или бар оне припаднике ње који немају особине амбициозне, притворне грабљивости свега што постоји (а не можемо баш сви да будемо бизнисмени, неко мора и да пише).

Од романа нећу одустати

● Да ли је књига „Мучнина: о неодрастању", која се нашла и у конкуренцијза Нинову награду, била тек излет или чињеница да то што ти је писање романа донело „једну врсту самоће, коју није могуће осетити и проживети кроз позоришну праксу" заинтригирало да наставиш и у том правцу? И како на том ауторском плану стојиш са поезијом - признала си посебне везе са Жилом Лафоргом и Силвијом Плат, али нисам нигде нашао и да те привлачи писање поезије?

– Поезију сам писала на факултету, кратко, то су била разбацана, детиња маштања невредна помена. Није ми ишло, нити сам се пронашла у тој форми. Ипак, волим конфесионалност поезије у прози, као и ритам и потребу да се нађе сопствени глас. Да, желим да се бавим прозом и стицајем околности, то сам тек јутрос потпуно освестила у разговору са Гораном Коруновићем (професор Филолошког факултета у Београду, оп.а.). Од романа, ипак, нећу одустати!

● За време проба представе „Мали ратови и кабине Заре" били сте у САД као Фулбрајтов стипендиста., али сте у једном интервјуу признали да је заправо добро што нисте могли да се укључите у процес, јер сте „превише емотивни и необјективни".

– Не волим да будем драматуршкиња на својим комадима, јер волим да допустим редитељу да се игра с текстом. Не желим да спутавам редитеље својим емоцијама – желим сваком да допустим интерпретацију, шарм, смех или плач. Ја сам заљубљеница у позориште, за мене нема ништа забавније од тога да гледам редитеља који од мојих мелодрама прави сатиру. За мене је то љубав позоришног чина, то једно готово хришћанско препуштање другоме. С обзиром да је тако, не волим да се мешам у своје процесе. Не желим да људи осећају моралну обавезу према мојим осећањима који се неминовно у процесима јављају. Моралисање и аутобиографисање писца и над писцем уме да убије те дивне моменте екстазе које непосредно, редитељско-драматуршко-глумачко читање нуди. Позориште је бити сада и овде, а писац свог комада на пробама никада није сада и овде већ у својим сећањима, при чему сурово обавезује друге да егзистирају са њим у његовим сећањима уместо у чину. Зар то није нарцистично? Мислим, сурово према целом процесу.

● Значи ли то да се никада не бисте упустили у режију свог комада? И, с друге стране, постоји ли, ипак, одређена бојазан да ли ће редитељ успети да похвата све конце и валере које сте имала у глави док сте писали драму?

– Упустила бих се у режију својих комада са изразитим задовољством, односно кад бих имала прилику да режирам свој комад, то бих сигурно радила. Било би занимљиво видети на који начин ја тумачим своје властито писмо. То отвара нове просторе за игру и томе бих се радовала. Што се, пак, других редитеља тиче, ја се уопште не плашим туђих читања. Не постоји дело без рецепијента. Наравно да су ретки људи који разумеју 80 одсто твојих осећања, а камоли све њихове валере. Живот човека је константна анксиозност која произилази из немогућности да се дешифрује други човек, његов говор, његов језик – ерго, он сам. Тражити од некога да дешифрује ваш исказ је крај односа. Тај его убија све лепо што постоји, као и та детективска радозналост да се разуме и објасни апсолутно све. У реду је да имамо другачија осећања према тексту. Бивајући различити заједно долазимо до неког идејног решења које је много оригиналније. Не треба стављати по страни те разлике у људима.

● Шта Вам је у занатском смислу донео сусрет с театром у САД? Постоје ли неки детаљи које би ваљало пренети у наше позориште, пре свега у смислу комуникације са ширим круговима публике, а да се опет не ради о представама „на прву лопту", већ које одговарају на питање: „Да ли смо ми људи које истина о нашим најтананијим егзистенцијалним питањима занима или не занима?"

– Позоришни систем у САД је потпуно другачији од онога у Србији. Позоришта је мање, од њега се теже живи уколико се не бавите комерцијалним театром, не постоји државна кућа у коју бисте потенцијално могли да се запослите. Ипак, мислим да и ту има нешто лепо – како сте већ и приметили, то одсуство елитизма и претензија. Мени недостаје жеља да комуницирамо са публиком на нашој уметничкој сцени. Европа пати од елитизма, а ми од неког комплекса од европског елитизма.

Мирослав Стајић

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Позорница рата

Андреа Јефтановић

(Академска књига)

Андреа Јефтановић (Сантјаго де Чиле, 1970) , књижевница и универзитетска професорка, прво се школовала за социолога, да би касније докторирала хиспаноамеричку књижевност на Универзитету у Берклију. Андреа је пореклом из Сарајева, одакле потичу Јефтановићи, стара и утицајна породица, која је морала да напусти град и земљу почетком II светског рата. „Отац је током живота чувао дивне успомене на Југославију и Сарајево, на земљу која је имала све и представљала разнолики свет у малом. За мене је било шокантно да посетим овај регион први пут 1997, када су сећања на ратове била врло жива. Као списатељица, имала сам потребу да ова искуства преточим у прозу, али с референцама на стварне догађаје, у роману Позорница рата. Та књига обједињује сећања на II светски рат, на сукобе из деведесетих година 20. века, као и искуства под војном диктатуром у Чилеу. То су три тренутка у историји, с другачијим сценаријима, којима су заједнички насиље и невине људске жртве", речи су Андрее Јефтановић. Роман је са шпанског превела Бојана Ковачевић Петровић.

За зубима

Иван Исаиловић

(Културни центар Новог Сада)

Иван Исаиловић огласио се новом поетском збирком у важној едицији „Анаграм" КЦНС. Како у свом слову о књизи наводи Милош Живковић, „За зубима" је песимистична демонстрација силе језика. „Човек је биће које трпи силу тржишта, идеологије и језика. Као делатно, емотивно и мислеће створење, као лирски субјект, он је протеран из исплативог света. Песничко Ја је немоћно зато што је немоћан класичан песнички језик, а колективно Ми се претвара у џиновско, седирано тело које тоне у беспуће. Воли се оно што се не може досегнути. Визуелно надилази вербално у збирци која симулира искуство скроловања интернетом. Тешке песничке слике би да се одрекну себе; песник би да се поништн и претвори у свезнајућег приповедача који би знао како се може живети боље; језик би желео да се претвори у такву количину буке након које може уследити само – Тишина".

Родна груда

Нађа Тешић

(Прометеј)

Нађа Тешић (Ужице, 1939 – Њујорк, 2014), млађа сестра америчког оскаровца Стива Тешића, остала је за живота, поготово као књижевница, скоро потпуно непозната у нашој средини, иако је иза себе имала четири романа, неколико драма и мноштво написаних сценарија. Након што смо је упознали кроз „Бунтовницу у сенци",у овом роману дозволиће нам да кроз њено искуство проникнемо у ток мисли некога ко је отргнут од својих корена, и васпитан у духу потпуно другачијих вредности, након што после петнаест година поново пристигне на тле своје родне Југославије. Како она види свет из ког је поникла у тренутку када је тај исти свет погођен ратом? Роман је с енглеског превела: Гордана Залад.

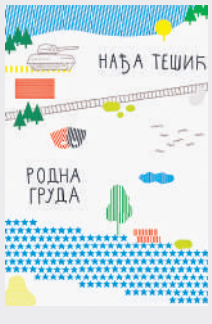

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Шангај, 1937.

Владан Матић

Испијам кафу.

Онда је ред на мене да нешто кажем.

Кажем како покушавам да замислим биографију старца којег сам виђао на тераси зграде с друге стране дворишта на Дорћолу, у којем смо се играли као деца, крајем шездесетих.

Како замишљам да је то пензионисани представник неке од предратних бродарских компанија које су могле да имају представништво у Шангају пред почетак другог светског рата.

Нешто попут Дубровачке паробродске пловидбе, чије сам име нашао на листи спонзора Јадранске страже, часописа за које је, између осталих, писао и Милош Црњански.

Рецимо, за потребе приче, да је мој комшија био представник Цавтатске паробродске пловидбе у Шангају 1937. године, када почиње моја верзија његове биографије и саге о његовом сину.

А та моја слика Шангаја, и свих тих простора кроз које су прошли Милан и Ђорђе Борић (имена која сам наденуо јунацима моје приче), грађена је на основу совјетских авантуристичких романа, италијанских фолмских журнала, слика и књига.

У које сам се до те мере уживао, да сада сањам авантуре својих јунака као своје.

1937, Шангај је поморска лука која није на мору.

1937, Шангај се налази близу ушћа реке Јангце у море, али се његова главна променада, чувени Бунд, заправо налази на обали реке Вангпо која се улива у Јангце. А поток Сучоу се недалеко одатле улива у Вангпо.

1937, Шангај је подељен на три дела. Један део чини кинески део града, док преостала два чине Међународна и Француска концесија.

Моји јунаци живе у Међународној концесији, којом, заправо, управљају Британци. У Међународној концесији, поред Британаца, живе и Американци, и већина осталих Европљана, и пуно избеглих Руса, који чине већину војника у Заштитном корпусу. У Међународној концесији живе и Јапанци, чија војска с друге стране опне овог мехура ратује против Кине, на чијој се територији Међународна концесија налази.

Постоји и онај други Шангај, кинески, далеко иза бљештаве обале и у њега није препоручљиво да се одлази.

За разлику од овог кинеског Шангаја, претрпаног, бучног и прљавог, у иностраним концесијама нападно влада узоран ред, идеална слика онога како би требало да изгледа, а не изгледа, бар не сасвим, и сигурно не већином, Европа.

Ту су авеније са двоструким дрворедима с обе стане, и игралишта за крикет, и голф терени, и обалска авенија Бунд са њеним облакодерима, ноћним клубовима, банкама, ресторанима и продавницама.

Ту су и коцкарнице, и опијумске јазбине, и бордели, и скупоцени аутомобили, и бунде на плећима и дијамантске огрлице на вратовима глумица и љубавница шефова гангстерских организација, од тријада до испостава чикашке мафије.

Ту су и обавештајци јапанске војне обавештајне службе,Чанкајшека, Мао Це Тунга, Трећег Рајха и Коминтерне.

Ђорђе Борић, Миланов син, иде у школу са децом власника фабрика, директора банака и осигуравајућих друштава, разних конзула и њихових помоћника, новинара светских агенција, и представника бродарских агенција, као што је његов отац.

Најбољи другови су му два брата Турчина, Исмаил и Ибрахим, синови турског конзула, и Сергеј, Бели Рус, син руског трговца који се из Харбина пребацио у Шангај почетком јапанске окупације Манџурије.

Са њима у школу иде и неколицина Италијана, са којима се Ђорђе мало дружи, па мало туче, па онда мири.

И поред којих је научио италијански.

Довољно добро да је могао да, нешто касније у овој причи, постане Ђорђо Борети. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Заштитити лице света

„Самоград", Саша Нишавић (Архив Војводине, Мали Немо, 2024)

Пише: *Сања Перић*

У нашој, као и у светској поезији, може се приметити тенденција која прати животно и поетско сазревање песника: младалачки распојасани стихови постају временом испоснички сведени, пречишћени од вишка речи, стилских украса, али и сувишног емоционалног набоја. Смисао песме згуснут у неколико стихова је као поетски обруч од речи, који, пажљиво и промишљено постављен, истиска из песме све оно што јој не служи. Мада опасност од сужења имагинативног поља ипак постоји, када је обруч сувише ригидан и чврст, Саша Нишавић деценијама успешно одолева овој опасности. Својом новом песничком књигом, Самоград, он поново вешто кроти своју песничку имагинацију. Самоград је древни град, камен-град, и средњовековни духовни и културни центар, али је и само-град, онај модерни, који наглашава човекову самоћу у урбаном окружењу. Камен-реч, међутим, у овој књизи клесана је смирено и стрпљиво, са свешћу да је само тако могуће озидати храм дугог песничког трајања.

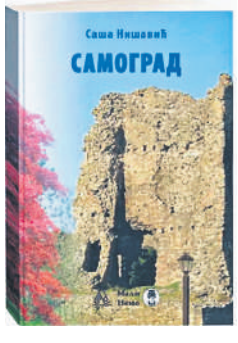

Збирка је подељена на пет циклуса добро одабраних наслова: „Кроз Гору Црну", „Саливање страве", „Улично око", „Кроз решетке свести" и „Шумске јагоде". У првом циклусу пролазак кроз завичајне тамне вилајете обележен је осетним суспрезањем језика, у складу са песмом која дели назив циклуса: „Мајка ми држи руку на устима / Не истурај главу / Према провалији / Не одазивај се гласовима / Што долазе из безданица". Мисао се, дакле, у стиху не истура сувише, као ни глава према провалији, иако се јаз између човека и провалије може премостити ослонцем на веру и наслеђе. Мајчина рука на устима не зауздава само песнички замах, већ и радозналог дечака у песнику, који у ћутању ослушкује своје ближње, налик на Станковићеве божјаке. Потенцијално разорну моћ језика песник проблематизује кроз „паклен језик" потказивача, али и кроз уста немани – топовске цеви, стално присутне опасности и страха. Од страха, међутим, не спасавају старе врућбине и саливање страве, већ мајчина молитва, што мајку чини повлашћеним бићем у Нишавићевој поезији, којем сам Бог предаје недокучива знања.

Страх у циклусу „Улично око" постаје, међутим, језиво стваран: док се на магичном оку „са екрана плавог" очитава „ружичаст живот", улично око види застрашујуће слике, не само гротескне, већ и дубоко узнемирујуће. Натуралистички обојеним градским призорима, некада чак грубо огољеним у својој баналности, песник супротставља чистоту природе, али и скрушеност духовног живота. Зло пуца као алка на дечијој љуљашци, под бахатим стокилашем, што песник најбоље показује у песми „Молитва епископа Јакова": „Боже пошаљи досаду [...] На безбожне Персијанце / Што су уперили стреле / На мој народ [...] Преуми их Господе / Нек се живи и здрави врате / Непољубљеним невестама". Уз чудесну молбу да се непријатељ преуми, а не озледи, епископ моли за досаду и мир, што је антитеза тежњи блазираног градског човека за новим, шокантним и узбуђивим.

Промену тона и смирење доноси циклус „Кроз решетке свести" у ненасловљеним хаикуима, са речима које светле „попут мрвица злата". Нишавић остаје на трагу доминантних тема времена, смрти и новог доба: „Имаш ли минут да ме назовеш: // Брзо одговарам / Имам бескрајне минуте / Не знам ко ће их преузети / Кад умрем". Човек је у поезији Саше Нишавића тек „времешан", док уметничко дело, као рањени бизон из Алтамире, пркоси времену чак 15.000 година. Насупрот томе је вештачки бескрај телефонских минута, али и аутентична жудња за вечношћу, што песник, парадоксално, у последњем циклусу исказује кроз дивљење малим и ефемерним стварима. Малим кишобраном песникова унука је „штитила лице овог света", као што нежна ручица ћерке штити оца и постаје његов спасоносни чун. Вечност се, дакле, у поезији Саше Нишавића достиже кроз љубав, молитву, али и овоземаљске, мале радости. Његове поетске минијатуре у Самограду нису зато никада скучене у својој стиховној сведености, већ пуне живота и необичне изражајне снаге да у малом обухвате ширину песниковог света. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Борхес, ја и идеална библиотека

Пише: *Ђорђе Писарев*

Идеална библиотека није антологија, која би требало да претендује да буде "бест оф", избор најбољих књига у већ нечему (антологија савремене поезије од - до, најбоље приче 21. века, како ми то изаберемо, или већ некаква селекција најбољих песама о мачкама, људима и сличним чудноватим створењима), него би могла да буде збир оних дела што су идеалном читаоцу обележелила живот, али и сан, она дела која су му, доносећи естетско и спознајно задовољство, утицала на живот. Онако, баш озбиљно, одређујући и именујући га као личност и као карактер. Као судбину.

Борхес, по многима и највећи писац 20. века, на пример, умео је да потисне сопствену сујету на коју је, признајмо, имао апсолутно право, и да искаже дивљење и захвалност оним писцима који су на њега утицали. Тако је креирао Вавилонски библиотеку, са делима за која је сматрао да су важна, битна и незаобилазна, а ту су места налазили и писци попут Ђованија Папинија (Огледало које измиче), из ниске омиљених дела фантастичке књижевности. Борхес никада није скривао ни имена и дела писаца које је волео, поштовао и сматрао да су и њега одредили као списатеља са идентитетом: Биој Касарес, Кафка, По, Шекспир, Сервантес, Џојс, Ниче, Оскар Вајлд, Р.Л. Стивенсон, Спиноза, Хесе, Лавкрафт, К.С. Луис, Шопенхауер, Сведенборг, Кјеркегор, Киплинг, Блејк, Велс, Бирс и Честертон...

Идеалне библиотеке нису ни профилисани избори попут чувене "Антологије француске фантастике" чувеног Зорана Мишића која је објављена у још чувенијој Нолитовој билиотеци Орфеј и у којој су се нашли сјајни писци, од Де Сада, Нодијеа, Меримеа, преко Мопасана, Нервала и Балзака, и наравно Лотреамона, до Бретона, Мишоа, до Мандијарга и Арабала. Није, свакако, ни колекција извесног Ђуиљма Брута Ићилиа Тиомелона, конта Либре-Каручија дела Сомаја, који се родио у Фиренци 1803. године, и сматра се једним од највећих крадљиваца књига. Узимајући у обзир мишљење трачера из седамнаестог века, Талмана д'Реоеа, да крађа књига није преступ осим у случају када се продају, овај колекционар је вишеструко заслужио да буде проскрибован као (обичан) лопов, а никако није заслужио да буде пример читаоца који је своју колекцију сачинио према естетским и духовно-естетским мерилима, јер је функционисао, једноставно, по критеријуму укради оно што можеш што скупље да продаш!

Моја лична Идеална библиотека није само давно успостављена листа књига без којих се не може. Са ње су, током не тако кратких читалачких година, многе дела и писци поиспадали, а ипак много мање за мене вредних наслова (с тешкоћама) пристиже. Сада ме збуњује огромна љубав и страст коју сам гајио према роману "Ми" Замјатина или чак према Селинџеровом "Ловцу у ражи", а да Хермана Хесеа и не спомињем, не само "Степског вука", који делује наивно и неубедљиво, него и некад култну "Игру стаклених перли" која је готово цолокупно суштину и смисао изгубила развојем вештачке технологије, па већ и самом појавом компјутера, а да о гејмингу и виртуелној реалности и не говоримо.

Али, остали су вечити стандарди, који умногоме зависе од особеног читалачког сензибилитета, попут романа Филипа К. Дика "Убик" и "Човек у високом дворцу". Опет, некадашњи "тешки" фаворити, Бредберијев "Фаренхајт 451" или тако интензивне "Мистерије" Кнута Хамсуна, па чак и Жидови "Ковачи лажног новца" или "Подруми Ватикана" дискретно су ишчезле са моје листе – "Мочваре" и "Уска врата", с друге стране, добили су додатне вредносне бодове - али су зато преживели наобични писци попут Бирса Александра Грина и Лавкрафта, па чак и скроз чудновати Каверин са својим још чудноватијим "Петим путником". На мојој листи су и даље Борхесове "Маштарије" и "Мајстор и Маргарита" Булгакова, али и "Зима нашег незадовољства", "О мишевима и људима" и "Улица сардина" Штајнбека, неке од Саројанових прича, Егзиперијев "Мали принц", Керолова "Алиса...", "Окретај завртња" Хенрија Џејмса, поготово "Авантуре Гордона Пима" Едгара Алана Поа и "Моби Дик" Мелвила, као и "Пацоловац" спомињаног Грина, новела за коју и даље мислим да једна од две-три најбоље које сам прочитао у животу (а тек "Господин Аркуларис" Конрада Ајкена или Јенсенова "Градива"?!).

Све споменуто је, наравно, врх леденог брега, тек мала ниска књига које прави читалац треба да упозна "за живота"; јер, где су ту фасцинантни романи попут "Великог Мона" Фурнијеа, "Чаробног брега", "Јосифа и његове браће" и "Исповести Феликса Крула" Томаса Мана, "Белог хотела" Д.М. Томаса, Кафкиног "Замка" или "Златног магарца" Апулеја, "Сто година самоће" Маркеса или "Школица" Кортасара, "Пред огледалом" Каверина, "Дневника о Чарнојевићу" Црњанског и "Крила" Станислава Кракова?

Борхес и ја смо отворили своје карте, то јест открили тек део својих адута. А Ти, шта чекаш? Шта је у Твојој Идеалној библиотеци? ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Овај час

Живорад Недељковић

Да поправљам сатове, смирен
Над савршенством окретања,
Живео бих боље.
Да у ђонове укуцавам ексере,
У џепу био би звекет.
Обућар, сајџија; на мору, имао бих мир.
Гледао бродице што нестају у бескрају.
Корачао по драхмама на плажи
Где тројански чекају коњи.

Ако уђем у топли затон сатова
И чизама од седам миља, по сав дан бићу
Срећан, тужан, љубоморан, поводљив.
Другима сличан.

Само, љубак и леп, свет је од мене далек,
Суров и милостив; не може пружити ми руку,
Оставити ме самог, не може.

Живот није време проведено у ходу
Кроз Апалачке планине и Анде, на пример.
Кад јастребу и кондору остану комадићи меса.

Живот, та подеротина на ђону,
Сат, немоћан под звезданим жаром.
Живот, у коме живео бих боље
Да не знам ништа о себи, о овом часу ништа.

из рукописа

ЕСЕЈ НЕДЕЉОМ

О сну и стварању

Јовица Аћин

Ко би да открије истину, нека не гледа равно у сунце. У средини хоризонта никад се ништа пресудно не догађа. Оно што се помаља на рубовима одлучује о предстојећем дешавању. Сан је руб књижевне фантазије. Он је срце књижевне истине. У њему ствари превазилазе реалност чији појам је ионако варљив.

Рекао бих да песништво, приповедање и роман тек нуде могућност да буде раскривена истина прекривена тајнама. Они су попут опита. Конструишу и реконструишу околности у којима се одиграва живот. И онда бива видљиво све што је скривено. Стављају у погон замрло срце које тако почиње опет да куца.

Сећам се како сам дуго, у детињству, мислио кад снег веје да он пада кроз васцели космос. И могао сам разговетно да чујем то вејање снега. И могао сам да осетим како ми душа онда тоне у сан. Потом ми се чини да је неко сео на постељу у којој спавам. Сео је и почео да ми прича.

Многе су приче, рецимо, одсањане. Оне су ми доказ да приповедање потиче ниоткуда. Долази и одлази. Чудотворно приповедање. У њему се стичу све могућности света. Подучава нас у томе како ова или она могућност постаје наш живот. Оно је попут неисцрпног каталога реалности које су се обистиниле или тек чекају да се обистине.

Али најважније ствари ми се одигравају у полусну. Није то ништа магловито као што изгледа кад се дешава у дубоком сну. Није то ништа оштро и болно са чим се суочавамо у будном стању. У полусну смо свега свесни. Осећамо да нас све тишти. И то је живот. Иако нисмо на ногама него се крећемо на штулама. Свако од нас има ногаре и на њима скакуће. Централа у полусну је ногаријум. Кад нам се ногаре поломе, одлазимо у Централу на поправак. То је аутоматска радња. Кад машине почну да раде на нашим ногарима, оне се не заустављају на њима него поправљају све од чега се састојимо. Напослетку смо потпуно обновљени. Најбоље у томе је што више нисмо исти, нисмо они који смо били пре поправке, чак и не знамо какви смо били раније. Баш је добро што постоји полусан. Он је најсрећнија ствар која нам је дата.

Расејаност свакако има везе са такозваним будним сновима или сањарењем који нас надахњују, и то не само у писању него и у читању. Има истине у помисли да и за читање човек мора бити надахнут.

Кад ме је сањивог, у зору, полицајац у цивилном оделу из куће извео и фићом одвео у Службу безбедности на испитивање, на свако питање сам могао само да кажем: „Молим вас, поставите ми следеће питање."

Испитивали су ме због песама које сам као уредник објавио у часопису „Дело". На крају сам морао да прецртам сав њихов записник истраге као нетачан и напишем и потпишем сопствену верзију. И данас се питам како сам успео да се за то изборим. Вероватно су схватили да од мене нема користи на предстојећем суђењу песнику.

Нису могли да ме убаце у сведока оптужбе, а нису хтели да будем сведок одбране. Можда сам био сувише самосвестан и осион? Моје читање песама се од њиховог разликовало као што се разликују сан и јава. Моје читање има везе с мојим писањем. Али ако постоји извесна приповедачка осионост код мене, она не може трајати дуго, јер ни ја нећу још дуго живети.

Код неких песника, у њиховом делу видимо само одступања и изопачења, којима се онда дивимо. Не примећујемо шта је иза тога чему се дивимо. У поезији избијају зраци који путују споро до читалаца, као светлост са далеке звезде. Могло би бити и да зраци мојих прича и романа путују до вас исто тако споро као светлост са звезда на рубу космоса. ■

ВИШЕ ОД ИСТОРИЈЕ

О узајамним везама

Пише: *Ђезе Бордаш*

Недавно је Одељење за књижевност и језик Матице српске објавила трећи том зборника „Из историје српско-мађарских културних веза“ са врло богатим садржајем из којег на првом месту треба издвојити студију недавно преминулог будимпештанског професора славистике и књижевника Петра Милошевића о животу и стваралаштву културолога Стојана Вујичића (1933-2002). У студији Милошевић подсећа да је Стојан Вујичић током друге половине 20. века стварао везе између мађарског и српског (југословенског) књижевног и културног живота, као преводилац, уредник, антологичар, писац студија, организатор научних скупова и књижевних сусрета.

А не само да је успоставио везе са књижевницима већ их је и преводио с једног на други језик, и то са најзначајнијима, као што су: Андрић, Крлежа, Црњански, Вељко Петровић, Добрица Ћосић, Васко Попа, Данило Киш, односно Шандор Вереш, Јанош Пилински, Ференц Јухас, Ласло Нађ и други. Спектар његових стручних радова био је широк, писао је о утицају јужно-словенске народне поезије на мађарско песништво 16. века. Писао је културно-историјске монографије о Сентендреји, Пешти и Будиму. Деценијама је сакупљао материјал за музејску збирку Саборне цркве у Сентендреји, а 1979. године је именован за директора Црквено-уметничко-научне збирке Будимске епархије. Поводом 300. годишњице Велике сеоба Срба у Мађарску приређује стални изложбу у Будимпешти. Поред тога у својих десетак књига есеја и студија обрађује и прошлост и за своје време садашњост културолошких веза двеју народа.

Историчар књижевности Роланд Орчик у својој студији анализира преводе култне песме Милоша Црњанског „Суматра“. Не би се веровало да та песма има чак седам превода на мађарски језик, а све те преводе (од препева Золтана Чуке 1920. до превода Магдолне Дањи 1993. године) сакупио је Кароељ Ач, и уз своје препеве објавио у новосадском Форуму, поводом стогодишњице рођења Црњанског.

Обимна студија историчара Ненада Обрадовића обрађује тему како је угарски краљ Жигмунд Луксембуршки (1387-1437) настојао да придобије српског деспота Стефана Лазаревића 1403. године е да би он постао један од најјачих међу оснивачима Витешког реда Змаја, чији је задатак био да формира групу барона који ће подржавати владавину угарског краља. А за узврат добио је земљопоседе, од којих један од значајних је био у жупанији Сатмар.

Историчарка Агнеш Озер анализира које су промене настале након 1918. године у културном животу Мађара у новонасталој држави Срба, Хрвата и Словенаца, у каснијој Краљевини Југославије и у социјалистичкој Југославији и као мањина, шта су изгубили, и како су створили нове просторе у свим гранама уметности и културном деловању.

Затим у зборнику следе студије о рецепцији превода Исидоре Секулића у мађарској култури Војводине (рад Иштвана Ладањи), Мађарска антологијска рецепција модерне југословенске прозе (Корнелија Фараго), студија писца ових редова о обимном књижевно-преводилачком раду Золтана Чуке, и рад Олаха Тамаша о формирању колективног идентитета у представи Мадач коментари (1985) Љубише Ристића.

Запажену студију објављује и Марко Чудић под насловом: Прилог изучавању концепта Средње Европе у нефикционалним текстовима Миклоша Месеља и Данила Киша.

Сви прилози су двојезични, а свака студија има резиме и на енглеском језику. ■

ПРВИ ПРИМЕР ЖЕНСКОГ ПИСМА У СРПСКОЈ ДРАМСКОЈ ЛИТЕРАТУРИ

Сирота Албина из Пеште у нашој цивилизацији

Пише: Зденка Валент Белић

Албина Подградска (1858-1880), ћерка знаменитог словачког књижевника Јосифа Подградског, ауторка је драме *Сирота Милева из Босне у нашој цивилизацији године 1878,* најстарије сачуване српске драме из женског пера. Овај, на дуго време заборављени, комад открила је и актуализовала др Нада Савковић а режирала Анђелка Николић под кровом Народног позоришта Суботица / Narodnor kazališta / Népszínház; у копродукцији Дечјег позоришта Суботица и Сеоског културног центра Марковац. У овиру 69. Стеријиног позорја, биће одигран у среду, 29. маја, у 19 часова.

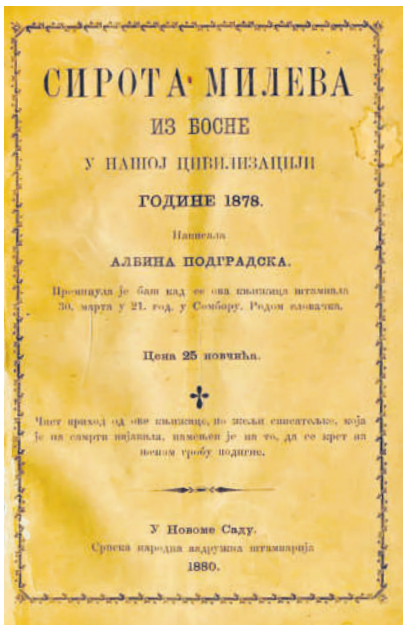

СИРОТА МИЛЕВА
ИЗ БОСНЕ
У НАШОЈ ЦИВИЛИЗАЦИЈИ
ГОДИНЕ 1878.
Написала
АЛБИНА ПОДГРАДСКА.
Продајала је баш кад се ова књижица штампала 30. марта у 21. год. у Сомбору. Редом словачка.
Цена 25 новчића.
Чист приход од ове књижице, по жељи списатељке, која је на самрти изјавила, намењен је на то, да се крст на њеном гробу подигне.
У Новоме Саду.
Српска народна задружна штампарија
1880.

Живот, прерано умрле и заборављене, ауторке био је кратак и буран. Умрла је у 21. години од тифуса, две недеље након свог ванбрачног двогодишњег сина Петра, управо када је њено једино дело било у штампи. Овај податак је издавач, Српска народна задружна штампарија, навео на насловној страни, као и информацију да ће сав приход од продаје ове књижице бити намењен да се на њеном гробу подигне крст.

Албина Подградски рођена је у Пешти, где је њен отац у то време био свештеник, управо у тренутку великих друштвених и црквених превирања, а одакле је породица услед губитка безбедности морала да оде. У Пешти је умрла и њена мајка и троје старије деце њених родитеља. Албина већ у раном детињству доживела избеглиштво, које и јесте главна тема њеног комада.

Најстарија сачувана женска српска драма на програму је 69. Стеријиног позорја

Спас за породицу долази из Новог Сада, где на позив Платона Атанацковића и по препоруци свог школског друга, Светозара Милетића, њен отац долази за професора филозофије у Велику српску православну гимназију. Овде Албина завршава основну школу а затим учитељску школу у Сомбору, где се сели заједно за породицом када њен отац одлази на место професора у Сомборској гимназији.

Сем књижице, која је похрањена у фонду Библиотеке Матице српске и Народне библиотеке у Београду, мало је података сачувано о овој ауторки, те се стога у литератури могу пронаћи и они нетачни. Међу оне релевантне податке спадају записи из књига крштених и умрлих, али свакако тек предстоји употпуњавање њене биографије.

Занимљив је и податак да су Албина и њен син лутеранске вероисповести, с обзиром на то да је Албинин отац одмах по доласку на ове просторе, 1864. године, у манастиру Ковиљ прешао на православну вероисповест. Дете није доживело трећи рођендан, умрло је 16. марта 1880, а две недеље касније и Албина. Сахрањена је на Светом успенском општем гробљу, како је уписано у Књизи умрлих Српске православне цркве.

Комад са певањем *Сирота Милева из Босне у нашој цивилизацији године 1878.* садржи елементе мелодраме, дидактизма и разумљиву сентименталну интонацију. Но, с друге стране, драму одликује и тематска актуелност. Наиме, босанско-херцеговачки устанак избио је 1875, што значи да је у тренутку, када је ауторка комад писала, проблем принудних миграција српског становништва било једно од важних друштвених питања.

Грађена на принципу контраста, радња комада се одиграва у Војводини а главне јунакиње су Српкиње – мајка и ћерка – избеглице из Босне које траже уточиште и нови дом у немирним временима босанскохерцеговачког устанка (1875–1878). Вођена духом панславизма, у чему видимо очев утицај, Подградска пише о патњама српског народа и других словенских народа.

Албина Подградска је инспирацију нашла у народној традицији а песме, које су део комада, написане су у десетерцу и римоване. Сем темом губитка завичаја, значајни мотиви у комаду су и сиромаштво, социјална питања, емпатија, лажно доброчинство... Управо да би нагласила потенцијал и актуелност овог комада, као и велики број важних друштвених тема, редитељка их подвлачи тако што сваки пут када кулминира нека тема, заустави представу и глумци са сцене успостављају дијалог са публиком. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

У планинама лудила
Лавкрафт
(Чаробна књига, 2023)

Реч критике

„У планинама лудила“ је још једно луксузно издање Лавкрафтове новеле (уз „Зов Ктулуа“ и „Данички ужас“) које је раскошно илустровао Франсоа Баранже. Овој новели посебну магију даје то што се тесно ослања на приповести о истинитим авантурама кроз тешко савладива поларна подручја кроз које су путеве секли научници-авантуристи попут Шеклтона, Скота и Амундсена.

Заплет „У планинама лудила“ прати причу о измишљеној научној експедицији која тридесетих година прошлог века полази да истражи Антарктик с намером да на великој дубини испита геолошке узорке тла и фосиле. Лавкрафт се мајсторски поиграва фингираним научним стилом који оставља забавно-уверљив утисак аутентичног извештаја једног од чланова експедиције. Да нас очекује једна од оних мрачних авантура са којих не може бити правог повратка, Лавкрафт читаоце упозорава и поигравањем са цитатима, па један од чланова тима чита Поове „Авантуре Гордона Пима“, заумну мрачну новелу о броду који завршава своје путовање у простору који је толико другачији од нашег света да се у финишу приповедање прекида, јер коначно одредиште више није могуће описати ни артикулисати језиком. Нешто слично крије се у основи Лавкрафтове поетике – његова проза почива на идеји о исконском, атавистичком ужасу, тако страном рационалном поимању да се не може именовати. Посебно је импресиван начин на који овај мајстор психолошког хорора невероватно суптилно подиже тензију у наративу „Планина лудила“, не искачући из „научничког“ дискурса; прве назнаке тескобе читамо тек између редова, у наизглед успутним описима паса који постају све нервознији што научници копају дубље, или о све нелогичнијим налазима, који се отимају било каквим логичним објашњенима.

Баранже бриљира и у овом издању – његове су илустрације час величанствене панораме отворене пучине или готово неземаљских пејзажа Антарктика, час полумрачне виђете утонуле у текст, у чијим линијама тек слутимо ужасна обличја створења које чланови експедиције шокирани ископавају из дубина залеђене земље.

Настасја Писарев

Цитат

Три сата касније, кратко смо обавештени да они настављају лет, упркос жестокој и немилосрдној бури, а када сам се у својој поруци побунио против даљег излагања опасности, Лејк ми је кратко одговорио да су његови нови узорци вредни сваког ризика. Приметио сам да је његово узбуђење досегло границу побуне, те да не могу ништа учинити како бих обуздао то безглаво коцкање успехом читаве експедиције, мада је било застрашујуће размишљати о томе како све дубље понире у то превртљиво и опако бело пространство олуја и недокучивих тајни ...